

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

30 март 2021 | БЪЛГАРИЯ

ИЗСЛЕДВАНЕ НА НУЖДИТЕ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВАТА НА СОЦИАЛНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ (СП) – ДОКЛАД

Организация:

Български център за нестопанско право

Автори:

Анна Адамова, Надя Шабани и Павлета

Алексиева

*При подготовката на изследването беше предоставена
техническа подкрепа от Захари Янков, БЦНП

Този проект е финансиран с подкрепата на Европейската комисия. Настоящата публикация отразява единствено възгледите на автора и Комисията не носи отговорност за използването на съдържащата се в нея информация.

© 2021, Проект SEHUBS

СЪДЪРЖАНИЕ

1. Предизвикателства и нужди на социалните предприятия в анализираната страна	5
1.1. Характеристики на социалните предприятия в страната партньор (концепция, статистика и др.)	5
1.2. Модели на функциониране на социалните предприятия - правна перспектива	10
1.2.1. Легална дефиниция на социално предприятие и правни критерии	10
1.2.2. Правни форми за създаване на социални предприятия съгласно местното законодателство	12
1.2.3. Специална процедура за регистрация на социални предприятия - къде, как, защо	12
1.2.4. Специални преимущества за социалните предприятия, предвидени в законодателството	14
1.2.4. Общи преимущества, предвидени в законодателството, които могат да бъдат използвани от социалните предприятия:	14
1.3. Преглед на наличните изследвания, проведени в страната партньор в трите определени области	21
1.3.1. Набиране, задържане и вътрешно обучение на персонала на социалните предприятия, насърчаващ приобщаващи образователни подходи и практики	21
1.3.2. Осигуряване на средства за обучение и експертни познания относно комуникацията на въздействието на социалните предприятия и значението им за общността	22
1.3.3. Разпределение на стоките на социалните предприятия по устойчив начин, видим за общността	23
1.4. Заключение относно нуждите и предизвикателствата в трите идентифицирани области	25
2. Предизвикателства и нужди на социалните предприятия в ЕС	30
2.2. Преглед на наличните релевантни изследвания, проведени от институциите на ЕС в трите идентифицирани области	30
2.2.1. Набиране, задържане и вътрешно обучение на персонала на СП, насърчаващ приобщаващи образователни подходи и практики	30
2.2.2. Осигуряване на средства за обучение и експертни познания относно комуникацията на въздействието на СП и значението им за общността	31

2.2.3. Разпределение на стоките на социалните предприятия по устойчив начин, видим за общността	32
2.3 Заключение относно нуждите и предизвикателствата в трите идентифицирани области	34
3. Основни заключения и препоръки за визията на SEHUBs - центрове за съвместно създаване на социални предприятия като иновативен модел	35
Библиография	37
Книги	37
Списания и онлайн публикации	37
Уебсайтове	39

1. Предизвикателства и нужди на социалните предприятия в анализиранията страна

1.1. Характеристики на социалните предприятия в страната партньор (концепция, статистика и др.)

Концепцията

Социалните предприятия са специфична група предприятия, които отговарят на определени изисквания по отношение на целта и начина на организация на дейността. Комбинацията от социална цел и предприемаческа дейност ги превръща в специфичен субект, който действа на границата на публичната и бизнес сферата. Те са признати в много европейски страни, както и в политиките на Европейския съюз, като ефективен инструмент за постигане на устойчиви решения на основни обществени проблеми. Универсалното разбиране за „социално предприятие“ включва организации, които отговарят на следните 4 характеристики:

- Дейността е насочена към постигане на социално значими цели, ползи и ефекти. Социалните предприятия си поставят като пряка, водеща цел създаване на социални ползи в интерес на обществото или на неговите членове.
- Дейността, извършвана от социалното предприятие, е от икономическо естество. Социалните предприятия предоставят стоки или услуги на конкурентен пазар и по предприемачески начин. Възможно е стоките и услугите да са пряко предназначени за постигане на общественозначима цел или самите продукти на социалните предприятия да не са пряко свързани с постигането на поставените от тях обществени цели, но постигането на общественозначимата цел да е включено в процеса.
- Реинвестиране на печалбата от икономическата дейност.
- Прозрачно управление.

Историческо развитие

Исторически концепцията за социалната икономика е въведена в България чрез кооперациите и специализираните предприятия на хора с увреждания. Законът, който ги регламентира, е Законът за интеграция на хората с увреждания, приет през 2004 г. и заменен през 2018 г. с новия Закон за хората с увреждания. Кооперациите са съществували още по времето на комунизма като една от малкото форми на частни предприятия. Тези юридически лица осигуряват заетост за три специфични групи хора с увреждания (слепи, глухи и хора с физически увреждания). През 2018 г. беше въведена четвърта група - хора с интелектуални затруднения. Специалният статут, който те получават след вписване в специален регистър по Закона за хората с увреждания, им дава право да използват специален пакет от мерки за подкрепа и публично финансиране.

Според Закона за хората с увреждания съществуват два вида юридически лица - специализирано предприятие на хора с увреждания, създадено под формата на търговско дружество, и кооперация на хора с увреждания. И двете трябва да отговарят на следните критерии, за да се квалифицират като такива съгласно закона:

- 1) Да произвеждат стоки или да предоставят услуги на пазара и
- 2) Да осигуряват заетост на определен брой хора с трайни увреждания, както следва:
 - за специализирани предприятия и кооперации за слепи и лица със сериозно нарушено зрение - не по-малко от 20 процента от списъчния състав на персонала;
 - за специализирани предприятия и кооперации на лица с увреден слух - не по-малко от 30 процента от списъчния състав на персонала;
 - за специализирани предприятия и кооперации на лица с интелектуални затруднения или психични разстройства - не по-малко от 20 процента от списъчния брой на персонала;
 - за специализирани предприятия и кооперации на хора с други увреждания - не по-малко от 30 процента от списъчния брой на персонала.

В края на 2018 г. беше приет специален нов законодателен акт, който урежда изрично социалните предприятия - *Законът за предприятията на социалната и солидарна икономика* и правилникът за неговото прилагане. Той влезе в сила в началото на 2019 г. Законът е опит да се запази по-широкото разбиране за социално предприятие (като вариации в правната форма, уязвими групи, сфери в обществена полза като екология, култура и др.) и да се въведат конкретни критерии, които ще позволят на държавата да продължи да разработва подкрепящи политики и мерки, насочени към развитието на този специфичен сектор. Законът урежда:

- категориите социални предприятия и характеристиките, на които трябва да отговарят дадена организация и нейната предприемаческа дейност, за да бъде определена като социално предприятие;
- специален регистрационен режим за социални предприятия;
- конкретните ползи под формата на специфични стимули и програми, до които имат достъп регистрираните социални предприятия.

Целта на реформата, към която е насочен законът, е очертаването, развитието и насърчаването на индустрия, която се характеризира като предимно социално ориентирана и чиято основна цел е да генерира положителна социална добавена стойност по отношение на заетостта, жизнения стандарт и социалното включване на уязвимите групи от населението. Законът има за цел развитието на социалната и солидарната икономика като отрасъл със специални правила за подобряване на достъпа до заетост и обучения за квалификация и преквалификация като начин за повишаване на жизнения стандарт на хората от уязвимите групи; създаване на условия за предоставяне на подкрепа на уязвимите групи за социално включване и независим начин на живот; намаляване на социалното неравенство и устойчиво териториално развитие.

Досегашните инструменти на публичната политика, като например Годишният план за действие в областта на социалната икономика, Националната концепция за социална

икономика, приета през 2010 г., както и проектът на Плана за възстановяване и развитие на България - всички тези документи прокламират значението на сектора на социалните предприятия. Нито един от тях обаче не включва добре структурирани мерки и инструменти, които действително да подпомогнат развитието на анализиранията система по цялостен и всеобхватен начин. Няма конкретни инструменти за финансиране на въздействието, няма подкрепа за посредниците, които предоставят подкрепа на социалните предприятия (като акселераторски програми, изграждане на капацитет и т.н.) или управляват обучителни центрове и програми, специализирани маркетингови канали и т.н. Подкрепа се предвижда единствено под формата на административен регистър и индивидуални опити за повишаване на видимостта на сектора чрез централизирани инициативи като годишни награди и панаир.

Практиката

В практиката няколко правноорганизационни форми са признати като най-предпочитани за създаване и развитие на социално предприемачество. Това са:

- *юридическо лице с нестопанска цел (сдружение или фондация), което извършва допълнителна и свързана с мисията стопанска дейност.*

В тези случаи социалните предприятия представляват вътрешно обособена дейност в рамките на самата организация, която дейност се развива в рамките на законовите ограничения за извършване на допълнителна стопанска дейност, свързана с мисията на организацията, определени в Закона за юридическите лица с нестопанска цел. Критериите, на които трябва да отговаря тази допълнителна икономическа дейност, са: 1) Предметът на стопанската дейност трябва да е изрично посочен в устава на организацията, 2) стопанската дейност трябва да е допълнителна към основната нестопанска дейност на организацията, 3) предметът на стопанската дейност трябва да е свързан с основната (нестопанска) дейност на организацията, и 4) разпределението на печалбата е забранено.

- *търговско дружество, което е собственост на юридическо лице с нестопанска цел и чрез което се отделя допълнителната му икономическа дейност*

В този случай социалното предприятие и критериите, на които то трябва да отговаря съгласно Закона за предприятията на социалната и солидарна икономика, ще се прилагат за самото предприятие, а не за НПО, което го притежава. Създаването на социално предприятие на юридическо лице с нестопанска цел под формата на отделно търговско дружество може да бъде предмет на управленско решение от самото начало на развитието на социално-предприемаческата дейност или може да бъде решение, взето впоследствие. Основните етапи в процеса на диференциране на социално-предприемаческата дейност на юридическо лице с нестопанска цел в отделно собствено дружество са:

- вземане на решение от компетентния орган на юридическото лице с нестопанска цел за учредяване на дружество;
- регистрация на дружеството;

- регистриране на дружеството като социално предприятие съгласно условията на Закона за социалната и солидарна икономика.

Ако юридическо лице с нестопанска цел е успяло да се регистрира като социално предприятие съгласно Закона за предприятията на социалната и солидарна икономика, тази регистрация не се използва от дружеството, в което юридическото лице с нестопанска цел е отделило социално-предприемаческата дейност. Също така, в момента, в който самото юридическо лице с нестопанска цел прекрати социално-предприемаческата си дейност, регистрацията му като социално предприятие ще бъде съответно прекратена. Най-често използваните форми на търговски дружества за установяване на социално-предприемаческа дейност на юридическо лице с нестопанска цел са дружество с ограничена отговорност и еднолично дружество с ограничена отговорност (ЕООД).

- *традиционно търговско дружество*

Няма пречка социалното предприятие да бъде регистрирано като традиционно търговско дружество, което не е свързано с юридическо лице с нестопанска цел и което не е регистрирано като специализирано предприятие на хора с увреждания, както е представено по-горе. В тези случаи обаче трябва да се гарантира в съответствие с вътрешните организационни документи на това дружество, че то развива стопанската си дейност, като постига траен социално измерим ефект и я управлява по прозрачен начин.

Някои интересни тенденции и статистически данни

- Добро разбиране на ролята на социалните предприятия. Важно е да се спомене обаче, че все още има някои аспекти на концепцията за социалните предприятия, които не се разбират от самия сектор и от широката общност.
- Аудиторията е запозната с изискването социалните предприятия да използват печалбите от предприемаческата си дейност за каузата, която преследват (80 % от отговорилите), че социалното предприятие е призвано да решава конкретен социален проблем по устойчив начин (73 % от отговорилите) и че трябва да генерира приходи от продажби (66 % от отговорилите). Само 25% от анкетираните обаче отбелязват, че наличието на форми на демократично вземане на решения в организационната структура на предприятието е задължително ¹. Всички тези изисквания са предписани от българския Закон за социалната и солидарна икономика като критерии за официалното им признаване като такива (вж. 1.2.1.).
- Почти половината от официално регистрираните и известни социални предприятия са от сектора на нестопанските организации.

¹ Това е извод, направен въз основа на онлайн проучване сред 80 участници (социални предприятия, експерти от публичната администрация и представители на финансови институции), проведено по време на онлайн дискусия "Финансови инструменти за устойчивост и растеж на социалните предприятия", която се проведе на 27 ноември 2020 г.

- Законът за предприятията на социалната и солидарна икономика задължава тези, които искат да търсят специфична подкрепа като социално предприятие, да се регистрират в специален публичен регистър към Министерството на труда и социалната политика. Според данните в регистъра броят на регистрираните социални предприятия е 29². От тях 10 са под формата на организации с нестопанска цел, 3 са търговски дружества, собственост на организации с нестопанска цел, 2 са общински предприятия, а останалите са търговски дружества - ООД, ЕООД, ЕТ (14). Две от фирмите - социални предприятия са регистрирани като специализирани предприятия на хора с увреждания в Агенцията за хората с увреждания. Областите с най-голям брой регистрирани социални предприятия са София-град (7), Варна (4) и Благоевград (4), следвани от София-област и Ловеч, където има по 2. В 14 области няма регистрирано социално предприятие.
- Липса на достъпни изчерпателни статистически данни за развитието на сектора
- Министерството управлява специализиран уебсайт за социална икономика, който предоставя актуални статистически данни за регистрираните социални предприятия и достъп до регистъра. Публикувана е интерактивна карта, която визуализира актуални статистически данни за броя на регистрираните в момента социални предприятия, тяхната правна форма и градовете, в които са базирани. Статистическите индикатори обаче не са разработени добре, което води до обоснован извод, че на практика не съществуват базови данни, които да са официално събрани и които биха могли да се използват за анализ на нивото на развитие на сектора и неговите нужди. Успоредно с данните на уебсайта на Министерството, Националният статистически институт също събира и публикува данни за социалните предприятия. Тази инициатива стартира през 2012 г. и нейната основна цел е да събере предварителна информация сред заинтересованите страни, независимо дали те се признават за социални предприятия или не. Следва да се спомене, че данните през годините се събират въз основа на дефиниция, предоставена в рамките на статистическите формуляри, които се попълват ежегодно от юридическите лица с нестопанска и стопанска цел. Това определение е по-широко от предвиденото в закона. По данни на НСИ през 2018 г. 1706 предприятия с нестопанска цел се определят като социални предприятия, докато през 2019 г. броят им спада до 1680. Тъй като тази статистика се събира и от предприятията със стопанска цел - няма публично достъпни данни за броя им в тази група предприятия.

В допълнение към горепосочените данни различни организации, които инвестират и подкрепят развитието на сектора, събират обратна информация чрез собствени запитвания. От началото на 2020 г. БЦНП е направил 3 запитвания сред социалните предприятия, с които работи - тези от нестопанския сектор.

² До 19 март 2021 г. Източник: <https://secprod.mlsp.government.bg/index.php?section=HOME&a=16>

1.2. Модели на функциониране на социалните предприятия - правна перспектива

1.2.1. Легална дефиниция на социално предприятие и правни критерии

Според закона „социално предприятие“ в България е предприятие, което може да съществува под различна правна форма (сдружение, фондация, търговско дружество или кооперация) и което отговаря едновременно на следните изисквания:

- има за предмет на икономическа дейност производството на стоки или предоставянето на услуги,
- в рамките на стопанската си дейност наема лица от уязвими групи и/или изразходва печалбата си основно за социална дейност или социална цел, посочена в учредителния договор или устава на предприятието,
- съчетава икономическите резултати със социалните цели, като постига положителна социална добавена стойност.
- се управлява прозрачно с участието на членовете, служителите или работниците при вземането на управленски решения.

Категории социални предприятия и уязвими групи хора съгласно Закона за предприятията на социалната и солидарна икономика

Законът за предприятията на социалната и солидарна икономика определя две категории социални предприятия в зависимост от мащаба на дейността им или характеристиките на персонала (колко и какви хора са заети в него, какви приходи реализира и реинвестира в постигането на социален ефект).

Социалното предприятие от клас А трябва да отговаря на следните критерии:

1. Да извършва социална дейност, която създава социална добавена стойност, определена в съответствие с Методологията за определяне на социалната добавена стойност, приета от Министерството на труда и социалната политика.
2. Да управлява дейността си по прозрачен начин с участието на членовете, работниците или служителите в съответствие с вътрешна процедура, предвидена в устава или в учредителния договор,
3. Както и да изпълнява поне едно от следните изисквания:
 - повече от 50 на сто и не по-малко от 7500 лв. от положителния счетоводен финансов резултат на предприятието след данъчно облагане за последния отчетен период (финансова година) е изразходван за социални дейности или цели
или
 - не по-малко от 30% и не по-малко от трима души от заетите в предприятието са от уязвимите групи, изброени в закона.

Социалното предприятие от клас А+ трябва да отговаря на следните критерии:

1. Да отговаря на условията за регистрация на социално предприятие клас А
- и
2. Да отговаря на поне едно от следните допълнителни условия:
 - социалната добавена стойност е реализирана изцяло в административните граници на общини, които за предходната година имат равнище на безработица, равно или по-високо от средното за страната, според наличните статистически данни към датата на подаване на заявлението за вписване в регистъра; или
 - положителният счетоводен финансов резултат на предприятието след данъчно облагане е изразходван повече от 50 на сто и не по-малко от 75 000 лв. за социални дейности;

или

 - поне 30 от служителите в предприятието са лица от уязвимите групи, посочени в закона, и са работили без прекъсване в предприятието през последните 6 месеца.

Уязвимите групи хора по смисъла на Закона за предприятията на социалната и солидарната икономика включват:

- хора с трайни увреждания;
- продължително безработни лица, които имат право на месечна социална помощ в съответствие със Закона за социално подпомагане и правилника за неговото прилагане;
- лица на възраст до 29 години, които нямат предишен професионален опит;
- лица, настанени извън семейството по реда на чл. 26 от Закона за закрила на детето, включително след прекратяване на настаняването им;
- безработни лица на възраст над 55 години, които са регистрирани в дирекция „Бюро по труда“;
- лица, които отглеждат деца с трайни увреждания и получават помощи по чл. 8д от Закона за семейни помощи за деца;
- лица, които са изтърпели присъда лишаване от свобода за срок не по-малък от 5 години, ако присъдата е изтекла през последните три години на работа;
- лица с алкохолна или наркотична зависимост, които са преминали успешно програма за медицинска или психосоциална рехабилитация през последните две години преди започване на работа, което се удостоверява с документ, издаден от лицата, подложени на лечение или психосоциална рехабилитация;
- бездомни лица - лица, които не притежават жилище, не могат да наемат жилище със собствени средства и не са настанени в общинско жилище и/или които поради случайни обстоятелства (пожар, природни бедствия, срутване на сграда и др.) са останали без дом;
- чужденци, които са получили закрила в Република България по Закона за убежището и бежанците през последните три години от трудовия им стаж;
- лица, които са получили статут на специална закрила съгласно Закона за борба с трафика на хора;

- лица, жертви на домашно насилие по смисъла на Закона за защита от домашно насилие.

1.2.2. Правни форми за създаване на социални предприятия съгласно местното законодателство

Законът не регламентира специална правноорганизационна форма, под която да се развива социално-предприемаческа дейност. Поради това тя може да бъде диференцирана в една от традиционно познатите правни форми за предприятие - едноличен търговец, търговско дружество, юридическо лице с нестопанска цел, което извършва допълнителна стопанска дейност, свързана с мисията му, или като кооперация. В допълнение към определението за социално предприятие законът предвижда и възможност за вписване в Регистъра на социалните предприятия, поддържан от Министерството на труда и социалната политика. Това вписване не е задължително, което означава, че ако предприятието не е регистрирано, това не му забранява да извършва дейността си и няма да му бъдат налагани глоби. Регистрацията е свързана единствено с квалифицирането на социалното предприятие за кандидатстване за специалните насърчителни мерки и програми, изготвени в закона.

1.2.3. Специална процедура за регистрация на социални предприятия - къде, как, защо

Специалната регистрация като социално предприятие съгласно Закона за предприятията на социалната и солидарна икономика изисква подаване на формуляр за кандидатстване за съответния вид социално предприятие - клас А или клас А+ от представителя пред Министерството на труда и социалната политика. Когато са изпълнени изискванията за вписване, министърът на труда и социалната политика в 14-дневен срок от подаване на заявлението за вписване издава на предприятието удостоверение за вписване в регистъра.

За целите на регистрацията съответното заявление за клас А се придружава от:

- Формуляр за социална добавена стойност, удостоверяващ социалната добавена стойност, произведена от предприятието - в него се описват подробности за дейността на предприятието, която е насочена към постигане на социалната му цел.
- Устройствен документ на предприятието (учредителен договор, устав, споразумение за партньорство или друго), който включва процедура за прозрачно управление с участието на членовете, служителите във вземането на решения;
- Последния годишен финансов отчет с положителен финансов резултат, отчет за последния отчетен период, както и пояснителна информация за изразходваните

- средства по видове разходи за регламентираната дейност и връзката им с целите и програмите на организацията;
- Документ за доказване на това, че съответният процент от персонала отговаря на изискванията за съответната уязвима група, посочени в заявлението за регистрация, се представят следните документи:
 - (a) документ, издаден от лицата, подложени на лечение или психосоциална рехабилитация;
 - (b) копие от удостоверение, че лицето е получило закрила по смисъла на Закона за убежището и бежанците;
 - (c) копие от заповед за ползване на услугата като лице - жертва на трафик на хора по смисъла на Закона за борба с трафика на хора;
 - (d) копие от заповед за ползване на услугата като лице - жертва на насилие по смисъла на Закона за защита от домашно насилие;
 - (e) декларация за средния брой на персонала на предприятието.
 - Посочване на трите имена и ЕГН на лицата от уязвимите групи, които са част от персонала на дружеството.

Необходимите документи за регистрация на социално предприятие клас А+ включват същия набор от документи като тези за клас А, но също така и декларация, удостоверяваща, че служителите не са прекъсвали работата си в предприятието през най-малко 6 предходни месеца.

Механизмът за проверка на това дали предприятието отговаря на критериите е регламентиран в Методиката за оценка на социалната добавена стойност, приета въз основа на Закона за предприятията на социалната и солидарна икономика. Механизмът обхваща данните, подадени чрез формуляра за социална добавена стойност, и включва само количествени показатели. Въведена е точкова система, при която отделните показатели според попълнените данни получават определен брой точки. Кандидатът трябва да събере минимум 9 точки, за да се приеме, че има социална добавена стойност от дейността му. Основният проблем при този начин на измерване на социалната добавена стойност е, че той не отчита качествена социална промяна, която социалните предприятия постигат. Това може да създаде сериозни проблеми при изтичане на крайния срок, в който социалното предприятие трябва да удостовери отново, че продължава да отговаря на критериите на закона, т.е. - да попълни и подаде отново формуляра за измерване на социалната добавена стойност. В този бъдещ момент обаче някои от цифрите, например на служителите от определени уязвими групи, вече няма да са налични, защото тези хора ще са преодолели уязвимото си положение именно благодарение на усилията на социалното предприятие. Например, едно трайно безработно лице вече няма да бъде такова по смисъла на Закона за насърчаване на заетостта, ако е било наето поне за 12 месеца. Самото наемане на такива лица в социални предприятия води до качествена промяна в тяхното социално, трудово и жизнено положение. В същото време това социално предприятие не би могло да ги включи в броя на уязвимите групи, с които работи във формуляра след определен период от време. В резултат на това социално предприятие, което е било регистрирано в определен момент, ще бъде отписано от Регистъра на социалните предприятия, тъй като в резултат на неговата намеса определен брой лица са излезли от уязвимото си

положение от формална гледна точка. Сроковете за периодично предоставяне на информацията относно социалната добавена стойност са 3 години след първоначалната регистрация - за социални предприятия клас А и 2 години след първоначалната регистрация - за социални предприятия клас А+. Това е изключително кратък период на развитие на социалното предприятие, през който може да се очаква, че то постоянно ще поддържа определено ниво на заетост на уязвима група. От една страна, спецификата на някои от уязвимите групи предопределя тази невъзможност, а от друга - чисто икономическите резултати и бизнес подходът при осъществяване на дейността са несъвместими с това - успешните предприятия запазват персонала си, но разширяването му е свързано с етап на икономически растеж. Кога ще се случи това, зависи от много неща, които не са по силите на социалното предприятие, като например пазарните условия, наличието на финансови инвестиции, бюрократизирането на процедурите и въвеждането на ограничително законодателство и т.н.

1.2.4. Специални преимущества за социалните предприятия, предвидени в законодателството

Всички социални предприятия, вписани в регистъра, имат право да използват безплатно отличителния сертификационен знак „Продукт на социално предприятие“ за своите стоки или услуги.

Социалните предприятия от клас А+ могат да се възползват от следните специални стимули:

- възмездно учредяване на право на строеж върху имоти - частна общинска собственост, без търг или конкурс след решение на общинския съвет за постигане на социалните им цели;
- възмездно учредяване на право на ползване върху имоти и вещи - частна общинска собственост, без търг или конкурс след решение на общинския съвет за постигане на социалните им цели;
- финансова подкрепа за обучение за повишаване на професионалната квалификация на служителите на предприятието от уязвимите групи

Наред с тези специални насърчителни мерки съществуват и общи мерки и програми, които могат да бъдат използвани от социалните предприятия в зависимост от конкретния социален проблем, чието решение се търси, и от икономическата сфера, в която се извършва стопанската дейност.

1.2.4. Общи преимущества, предвидени в законодателството, които могат да бъдат използвани от социалните предприятия:

По отношение на данъчното облагане и отчитането на дейностите на социалните предприятия се прилагат общите правила, които се прилагат за съответната правна и

организационна форма, под която е учредено социалното предприятие. Законодателството предвижда няколко данъчни преференции, които са от значение за дейностите на социалните предприятия:

- Общи данъчни облекчения за социални предприятия - когато социално предприятие дарява стоки и/или услуги, технически средства в полза на хора с увреждания, социално слаби лица, деца с увреждания или без родители, наркозависими за тяхното лечение, Законът за корпоративното подоходно облагане предвижда за данъчни цели да се признават счетоводни разходи за тези дарения в размер на 10% от счетоводната печалба.
- Законът за корпоративното подоходно облагане предвижда специално данъчно облекчение за работодатели, които наемат трайно безработни лица за повече от 12 последователни месеца. Конкретните условия за ползване на данъчното облекчение са посочени в чл. 177 от него.
- За данъчни цели счетоводните разходи за учредена и отпусната стипендия на студент, който придобива средно образование (ако е през последните две години от обучението), или на студент в държава - членка на Европейския съюз, или в друга държава - страна по Споразумението за Европейското икономическо пространство (ако е през последните две години от обучението) - ученикът/студентът трябва да е на възраст под 25 години и професията на стипендианта трябва да се прилага в дейността на работодателя, който в замяна се задължава да го наеме на работа след завършване на съответното образование за период, не по-малък от периода, за който е отпусната стипендията. Допълнителни условия за ползване на това данъчно облекчение са посочени в чл. 177а от Закона за корпоративното подоходно облагане.
- Освобождаване от данък върху добавената стойност /ДДС/ на определени сделки, независимо дали доставчикът им (социалното предприятие) е регистриран по ДДС - така наречените „освободени доставки“. Те са изчерпателно изброени в Закона за данък върху добавената стойност и е предвидено, че не подлежат на облагане с ДДС, ако са изпълнени условията, посочени в закона за всеки конкретен случай. По отношение на социалните предприятия най-голямо значение биха имали следните категории освободени доставки: доставки, свързани със социални грижи и осигуряване, като например предоставяне на социални услуги и обезщетения; доставки с нестопанска цел, например когато социално предприятие, което е част от юридическо лице с нестопанска цел, организира мероприятия за набиране на средства за постигане на своите нестопански цели.
- Законът за насърчаване на заетостта и Законът за хората с увреждания предвиждат специфични преференции за работодателите на хора с увреждания, които обикновено се изразяват във възможността за получаване на средства от националния бюджет за покриване на процента на дължимите социални и здравни осигуровки за служителите с увреждания.
- Насърчителна мярка за работодателите да закупуват стоки и услуги от социални предприятия - работодателите, които не са в състояние да изпълнят задължението си да осигурят определен брой работни места (квота) от своето

щатно разписание и да наемат хора с трайни увреждания, могат да компенсират това, като купуват стоки или услуги от социални предприятия от клас А или клас А+. Тази мярка е предвидена в Закона за хората с увреждания (чл. 38 и сл.) и в правилника за неговото прилагане. Условието е месечният размер на средствата за закупуване на стоки или за ползване на услуги да е по-голям от двукратния месечен размер на минималната работна заплата за страната, за всяко незаето работно място за лице с трайни увреждания, до изпълнение на квотата.

Съществува група общи ползи, които могат да се използват и от социални предприятия, само ако те извършват специфични дейности и имат специален статут. Такива предимства са: данъчни облекчения за корпоративни дарители на социални предприятия, регистрирани като лечебни заведения или като доставчици на социални услуги или като детски ясли, детски градини, училища, културни институти; данъчни облекчения за индивидуални дарители на социални предприятия, регистрирани като лечебни заведения или като доставчици на социални услуги или като детски ясли, детски градини, училища, културни институти или читалища; освобождаване от облагане с местен данък на дарения, получени от регистрирани доставчици на социални услуги от резидентен тип, лечебни заведения, читалища.

Съществува и група от предимства, които се прилагат само за специализирани предприятия и кооперации на хора с увреждания и не са свързани с допълнителната им регистрация като социални предприятия:

- Преотстъпване на дължимия корпоративен данък - Законът за корпоративното подоходно облагане позволява преотстъпване на дължимия корпоративен данък от специализирани предприятия и кооперации на хора с увреждания. Конкретните условия за това са посочени в чл. 178 от закона. Преотстъпването е допустимо, когато преотстъпеният данък се изразходва изцяло за интеграция на хора с увреждания или за поддържане и разкриване на работни места за заети лица през следващите две години след годината, за която се използва преотстъпването.
- Данъчни стимули за корпоративни дарители на специализирани предприятия и кооперации на хора с увреждания - Законът за корпоративното подоходно облагане предвижда данъчно признаване на счетоводни разходи за дарения в размер до 10% от счетоводната печалба на предприятието, предоставило дарението (дарител), като условието е предприятието или кооперацията да бъдат вписани в регистъра към Агенцията за хората с увреждания.
- Данъчни облекчения за индивидуални дарители на специализирани предприятия и кооперации на хора с увреждания - когато дарителят е физическо лице, Законът за данъците върху доходите на физическите лица предвижда данъчно признаване на до 5% от стойността на дарението, при условие че предприятието или кооперацията е вписана в регистъра към Агенцията за хората с увреждания.
- Стимулираща мярка за работодателите да закупуват стоки и услуги от специализирани предприятия и кооперации на хора с увреждания - стимулт се състои в това, че закупуването на стоки и услуги по този начин освобождава работодателите от задължението им да осигурят определен процент от работните

си места в държавата за заемане от хора с трайни увреждания. Мярката е предвидена в Закона за хората с увреждания (чл. 38 и сл.) и в правилника за неговото прилагане. Условието е месечният размер на средствата за закупуване на стоки или за ползване на услуги да е по-голям от двукратния месечен размер на минималната работна заплата за страната, за всяко незаето работно място за лице с трайно увреждане, до изпълнение на квотата.

- „Запазени“ обществени поръчки по Закона за обществените поръчки за специализирани предприятия или кооперации на хора с увреждания - Законът за обществените поръчки позволява на възложителите да ограничат потенциалните кандидати за обявяване на обществени поръчки само до групата на специализираните предприятия и кооперации на хора с увреждания, ако продуктите и услугите, предмет на обществената поръчка, са включени в специален списък на стоки и услуги, изготвен от Министерския съвет по предложение на министъра на труда и социалната политика.

Съществува и малка група предимства, които са конкретно приложими за ЮЛНЦ като цяло и могат да се използват и в случаите, когато ЮЛНЦ е регистрирано като социално предприятие:

- Облекчение за корпоративни дарители на организации с нестопанска цел в обществена полза - Законът за корпоративното подоходно облагане предвижда признаване за данъчни цели на счетоводни разходи за дарения в размер на 10% от счетоводната печалба на дружеството, предоставило дарението (дарител).
- Облекчение за индивидуални дарители на организации с нестопанска цел в обществена полза - когато дарителят е физическо лице, Законът за данъците върху доходите на физическите лица предвижда признаване за данъчни цели на до 5% от стойността на дарението.
- Освобождение от местно данъчно облагане на получени и предоставени дарения или други безвъзмездни средства от организации с нестопанска цел в обществена полза - Законът за местните данъци и такси предвижда даренията, получени и предоставени от социални предприятия под формата на организации с нестопанска цел в обществена полза, да бъдат освободени от местно данъчно облагане.

Финансови инструменти в подкрепа на социалните предприятия

Основните публични програми за предоставяне на целеви безвъзмездни средства, които биха могли да бъдат приложени за стартиране и функциониране на социални предприятия, са Оперативна програма "Развитие на човешките ресурси" и Оперативна програма „Иновации и конкурентоспособност“, някои мерки за подкрепа, предназначени за специални групи, като например проектната програма за финансиране на Агенцията за хората с увреждания, Фонд „Социална закрила“, Фонд „Условия на труд“ и др. Наред с тези програми на национално ниво, в някои общини съществуват и местни програми, насочени към подкрепа на развитието на социалното предприемачество на местно ниво - например Програмата за социални иновации на Столична община.

Социалните предприятия и предприемачеството са планирани за подкрепа по линия на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“ за новия програмен период (ОПРЧР) 2020-2027 г. (версия от 28.10.2020 г., изпратена до Европейската комисия). Съгласно документа „съществува необходимост от подкрепа за социалните предприятия при използването на нови технологии и подобряването на цифровите умения, оборудването на работните места, осигуряването на достъп до пазари и финансиране, както и осигуряването на качествена работна сила.“³ Подкрепа за социалните предприятия и предприемачеството е предвидена в Специфична цел 1 „Подобряване на достъпа до заетост за всички търсещи работа лица, по-специално за младите хора и трайно безработните, както и за неактивните лица, чрез насърчаване на самостоятелната заетост и социалната икономика“ на Приоритет 1 на ОПРЧР за следващия програмен период „Насърчаване на заетостта и развитие на уменията“. Анализът на дейностите, заложи в проекта, показва следното:

- Дейностите в подкрепа на социалните предприятия са предвидени в рамките на цел „Подкрепа за развитието на социалните предприятия, вкл. и на цифровите умения на работещите в тях“ (стр. 42 от проекта), но социалните предприятия като такива не са предвидени сред специфичните целеви групи по тази цел, като например местните инициативни групи.
- Социалните предприятия са част и от мерките по подхода „Водено от общностите местно развитие“ (ВОМР), приложими на територията на избрани местни инициативни групи, при условие че финансираните операции са част от мерките на техните многофондови стратегии за ВОМР, одобрени за финансиране от ОПРЧР 2021-2027 г. чрез процедура за подбор на национално равнище и при отчитане на местните специфики. В рамките на тази специфична цел ОПРЧР може да подкрепи мерки за ИТИ и CLLD, насочени към:
 - Подкрепа за развитието на предприятия в сферата на социалната икономика с цел създаване на условия за устойчива заетост на силно уязвими групи и осъществяване на социално значими дейности.
 - Създаване на партньорства и мрежи, клъстери в социалната икономика.
 - Подкрепа за провеждане на обучения за служители и работници в социалните предприятия; валидиране на придобитите умения на работното място в социалното предприятие (особено за хора с увреждания) с цел интегриране на пазара на труда.
 - Стимулиране на формите на сътрудничество между социалните предприятия за съвместно производство и разпространение на продукти. Подкрепа за дейности за повишаване на осведомеността, разпознаваемостта на продуктите на социалните предприятия на пазара.
 - Подкрепа за самостоятелна заетост, в т.ч. в областта на социалната икономика: а. мерки за стимулиране на предприемачеството на желаещите да започнат бизнес, разработване и оценка на бизнес идеи, обучение за предприемачески умения, подкрепа за регистриране на стопанска дейност; б. мерки за развитие на умения в областта на социалното предприемачество, в т.ч. за безработни и млади хора; в. мерки за подкрепа и развитие на стартиращи предприемачи; г. достъп до финансиране за стартиращи предприемачи; д. специфична подкрепа за

³ Виж стр. 9 от проекта на ОП „Развитие на човешките ресурси“ 2020-2027 г.

самостоятелна заетост на млади хора и други групи в неравностойно положение на пазара на труда; е. подкрепа за социално предприемачество.

Общо 14 024 082 евро са заделени за подкрепа на социалната икономика и социалните предприятия в рамките на специфична цел 1 „Подобряване на достъпа до заетост за всички търсещи работа лица, по-специално за младите хора и трайно безработните, както и за неактивно насърчаване на самостоятелната заетост и социалната икономика“ от приоритет 1 на ОПРЧР за следващия програмен период „Насърчаване на заетостта и развитие на уменията“.

Фондът на фондовете предоставя безлихвено финансиране под формата на процентно участие в кредитни експозиции на крайни получатели, които са стартиращи предприятия или социални предприятия. Предимствата на този вид финансови инструменти (различни от безвъзмездните средства) са, че те позволяват по-ефективно използване на публичните ресурси и по-голяма устойчивост на резултатите. Към публичните средства се добавят и средства от частния сектор (финансови институции - банки и институции за микрокредитиране, които са посредници между Фонда на фондовете и крайните получатели и които сами управляват финансовите инструменти), като по този начин ресурсът, който достига до крайните получатели, е значителен. Когато средствата бъдат възстановени, те могат да бъдат използвани за подкрепа на нови проекти. Финансовите инструменти преодоляват зависимостта от публично финансиране чрез безвъзмездни средства; натрупват значителен опит и средства от крайните получатели.

Видовете финансови инструменти, които могат да бъдат разработени с подкрепата на Фонда на фондовете, включват:

- Микрокредитиране със споделен риск - подкрепата се изразява в безлихвено финансиране под формата на процентен дял в кредитните експозиции към крайните получатели. Стартиращите предприятия и социалните предприятия са основните целеви групи за това финансиране. Подпомагат се лица от уязвими групи (младежи до 29 години, безработни над 6 месеца, хора с увреждания), включително като самостоятелно заети лица.
- Портфейлна гаранция с таван на загубите за микрокредитиране, чрез която могат да се отпускат заеми до 50 000 евро текуща сума. Когато част от сумата бъде възстановена, размерът на заема може да бъде увеличен отново до тавана.

Заемите могат да бъдат инвестиционни и револвиращи, а в някои случаи се допускат овърдрафт и финансов лизинг. Условието на кредитите са облекчени - по-нисък лихвен процент (има максимум 7,5% като среднопретеглена стойност на публичния ресурс и частния ресурс с пазарна лихва); по-малко обезпечения; гратисен период; освободени са от банкови такси и такси за управление на кредита. Частните средства, които допълват публичното финансиране, варират между 10 и 30% от размера на всеки кредит и именно поради тяхното включване кредитите не могат да бъдат безлихвени. Справка на уебсайта на Европейската комисия показва, че в България има три финансови институции, които участват в микрокредитирането със споделен риск и предоставят преференциални кредити за социални предприятия.

Подкрепа за социалните предприятия е предвидена и в Плана за възстановяване и развитие на България. В края на октомври 2020 г. правителството представи проект на План за възстановяване и устойчиво развитие на Република България - октомври 2020 г. Основната цел на Плана е „икономическо и социално възстановяване от кризата, причинена от пандемията COVID-19“, а в дългосрочен план – „сближаване на икономиката и доходите с централноевропейските“ и полагане на „основите на зелената и цифровата трансформация на икономиката в контекста на амбициозните цели на Зеления курс“. Според изискванията на ЕС планът на България трябва да отговаря на специфичните за страната препоръки за 2020 г. и 2019 г., да съдържа елементи на реформи и да води до икономически растеж. Препоръчва се да се приоритизират инвестиционни проекти с по-висока проектна готовност с оглед на времевите хоризонти на Механизма, да се създават работни места и да се укрепва икономическата и социалната устойчивост на държавата членка и териториалното сближаване. Ефективният принос към екологичния и цифровия преход също е предпоставка за положителна оценка, като минимум 37 % от планираните понастоящем разходи трябва да бъдат насочени към екологични инвестиции, а 20 % - към цифровизация.

Що се отнася до развитието на социалната икономика, в последната версия на плана се предвижда следното:

„Подкрепа за социалната икономика

Ще бъде предоставена подкрепа за стартиращи и съществуващи социални предприятия, както и за субектите на социалната икономика чрез създаване на фокусни точки за популяризиране, насърчаване, консултиране и подпомагане на стартирането и развитието на социалното предприемачество, подпомагане на цифровизацията на (производствените) процеси на субектите на социалната и солидарната икономика, вкл. и в областта на зелената икономика. Общият планиран ресурс е 21,5 млн. лв. с период на изпълнение 2021-2024 г.⁴”

Въпреки това няма фондове за въздействие, които да са предназначени специално за социални предприятия, създадени в България.

⁴ Виж стр. 49 от проекта на Плана за възстановяване и развитие на България, публикуван за обществено обсъждане в края на октомври 2020 г.

1.3. Преглед на наличните изследвания, проведени в страната партньор в трите определени области

1.3.1. Набиране, задържане и вътрешно обучение на персонала на социалните предприятия, насърчаващ приобщаващи образователни подходи и практики

Засега в България няма специализирано изследване, което да се фокусира върху набирането, задържането и вътрешното обучение на персонала на социалните предприятия. Трябва да се отбележи, че има насоки за набиране на персонал в социалните предприятия, разработени в рамките на проекта SE-HUB PROJECT, 2019 г.

Наличните изследвания на различните предизвикателства пред социалното предприемачество в България разглеждат два основни проблема, когато става въпрос за набиране на персонал в СП. На първо място, съществуващите предприятия от предприемачески тип (най-често това са специализираните предприятия за хора с увреждания) често имат проблеми, свързани с намирането и обучението на подходящ персонал - кандидатите имат нагласата да имат по-високи очаквания от работодателя за осигуряване на работа, като същевременно не са мотивирани да отстояват работната си позиция с подходяща квалификация и желание за работа. Вторият проблем е така нареченият „капан на социалните помощи“. Интервюираните работодатели на хора с увреждания описват случаи, в които хората с увреждания, които кандидатстват за работа, не са мотивирани и се отказват. Причината е, че те получават достатъчно социални помощи и поради това нямат стимул да работят⁵. Същите проблеми са очертани и в Доклад за ЮЛНЦ в България⁶. От друга страна, друго изследване сочи, че СП в България осигуряват нискокачествени работни места, а именно „работните места се характеризират с ниска производителност на труда и ниско заплащане“⁷.

Що се отнася до задържането на персонала и вътрешното обучение на служителите на европейските дружества, съществуват малък брой изследователски материали. В един от тях авторът стига до заключението, че „... много социални предприятия се стремят да служат като трамплин за трайно безработните лица към свободния пазар на труда - чрез уменията, които те развиват в трудовия процес или по време на специално обучение, осигурено от предприятието“⁸. Същият автор определя „необходимостта от обучение и мотивация на хората, работещи в СП, както и на желаещите да започнат работа в СП“ като едно от „предизвикателствата пред СП в България“⁹. Съществуват и други източници, в които накратко се споменава възможността на социалните предприятия да кандидатстват за държавно финансиране за обучения на новоназначени или вече наети служители¹⁰. Повечето изследователски материали се фокусират върху външните

⁵ Теразиев и др., 2016 г., стр. 60

⁶ Михайлов, 2014 г., стр. 17

⁷ Желязкова, 2019, стр. 51

⁸ Теразиев и др., 2017 г., с. 332

⁹ Теразиев и др., 2016, с. 4

¹⁰ Петрова, 2002, с. 28; Желязкова, 2019, с. 59

обучения за ръководството на СП или за предприемачите, които желаят да създадат СП, и разглеждат вътрешните обучения само в рамките на казуси на определени СП¹¹.

1.3.2. Осигуряване на средства за обучение и експертни познания относно комуникацията на въздействието на социалните предприятия и значението им за общността

Анализът на нуждите на социалните предприятия от подкрепа и експертни знания показва, че най-необходимите консултации са в следните области: финансиране, набиране на средства, участие в програми за финансиране, достъп до пазари, стратегическо планиране и управление¹². По-нататък един изследовател отбелязва, че комуникационните умения на социалните предприемачи са високо ценени¹³. Според същото изследване предпочитаните начини за повишаване на осведомеността на общностно ниво за социалното предприемачество са „целенасочени информационни кампании, организирани от държавните органи“ и „целенасочени информационни кампании, организирани от НПО“¹⁴. Илчева (2020) анализира „общностни стратегии за СП“, „социалната промяна като стратегия за СП“ и „стратегии за по-голямо социално въздействие чрез създаване на партньорства“ като ключови стратегии за развитието на българските СП.

Според проучването на добрите практики в България не съществува адекватна методология за измерване на социалното въздействие на европейските предприятия. Това се разглежда като основна пречка за разработването на ефективни схеми за подкрепа. Същото проучване очертава като примери за добри практики дейността на две български съоръжения, предоставящи пространство за провеждане на обучения – VarnaLab (www.varnalab.org) и Зона 21 (www.zona21.bg) – Проект SE-HUB, 2019 г.¹⁵

Въпреки че няма много изследователски материали по темата, има някои примери за осигуряване на учебни съоръжения и експертни знания в България:

¹¹ Куманова, 2012; Желязкова, 2019; Теразиев, 2019

¹² Бенчева, 2019

¹³ Теразиев и др. , 2016, стр. 60

¹⁴ Теразиев и др. , 2016, стр. 11

¹⁵ Проектът SE-HUB е инициатива, подкрепена от програма "Еразъм+". Той се осъществява в България, Гърция, Мексико, Бразилия, Намибия и Южна Африка. Той предоставя целенасочено обучение и инструменти за учене на млади хора и младежки работници, които се интересуват от социално предприемачество и кариера в гражданския сектор. Основните резултати от проекта включват: 1) дейности за изграждане на капацитет като например: обучение на обучители и изграждане на капацитет чрез нетрадиционен опит с участието на младежи в неравностойно положение (с увреждания, NEETs и др.). При това SE-HUB ще изпробва и разпространи два нови метода за практическо обучение – менторство от връстници и смесено обучение; 2) обучителни материали и база данни с добри практики в областта на СП и социалните иновации в гражданския сектор, представени чрез OER и мобилно приложение; 3) създаване на центрове за обучение по социални иновации в държавите по проекта, свързани в мрежа SE-HUB; 4) обучения за местни мултипликатори.

- Българска група за дизайн (БГД) - Инициативата Pro Bono Design на БГД предоставя платформа за свързване на неправителствени организации (ЮЛНЦ) с професионални дизайнери, които могат да се включат като доброволци в работата по дизайна – <https://bdg.bg/probono/>
- Програми за ускоряване на дейността на СП - примери за програми за ускоряване на дейността на СП са:
 - Rinkers' Challenge (<https://www.rinkercenter.org/bg>) - мисията на Център „Ринкър“ е да подкрепя и развива духа на предприемачеството в България. Програмите, разработени от Центъра, са ориентирани към създаване на възможности за устойчива заетост, подобряване на конкурентната способност, добавяне на стойност и иновации, целящи подобряване на качеството на живот в България, предимно в селските райони на страната. Основните програми на Центъра работят за обучение и разпространение на духа на предприемачеството сред деца и възрастни.
 - Програма за предприемачество на НПО (<http://bcnl.org/trainings/category/programa-predpriemachestvo-za-nestopanski-organizatsii.html>) - Програмата предоставя възможности за обучение на нови социални предприемачи, както и на вече развити социални предприятия. Различни инициативи в обхвата на програмата предлагат и парична подкрепа за бизнес идеи на ЮЛНЦ, които са разработени с помощта на експерти, осигурени от програмата.
 - Reach for Change Bulgaria (<https://bulgaria.reachforchange.org/bg/about/our-method>) подкрепя социалните предприемачи да развиват устойчиви бизнес идеи, като инвестира в тях, предоставя им експертни знания, създава мрежа от потенциални инвеститори, медийни и корпоративни партньори и други важни връзки и укрепва доверието на общността в социалните предприемачи.

Всички тези програми се фокусират върху осигуряването на условия за обучение, достъп до експертно наставничество и инструменти за изграждане на капацитет за юридически лица, достъп до дребномащабно начално финансиране.

1.3.3. Разпределение на стоките на социалните предприятия по устойчив начин, видим за общността

Илчева (2000) твърди, че ключовата продуктова стратегия за социалните предприятия в България трябва да бъде диференцирането на стоките и услугите, предоставяни от тях, от другите стоки и услуги, предлагани на пазара. Като други успешни бизнес стратегии за ЮЛНЦ статията очертава „стратегии за иновации чрез нови продукти и услуги“ и финансови стратегии, основани на приходи, а не на дарения, които са типични за НПО¹⁶. Според друго изследване едно от предизвикателствата пред българските социални предприятия е „Липсата на достатъчно стимули, свързани с предлагането на продуктите на социалните предприятия на пазара“¹⁷. Същият автор установява, че други инициативи

¹⁶ Виж стр. 169-171

¹⁷ Теразиев, 2017 г., стр. 5

на социалните предприятия са предоставянето на услуги, както и производството на специфични продукти, предназначени за лица от уязвими групи. Честа практика е тези дейности да се съчетават с трудовия процес на съответното предприятие, като се включват представители на целевата група, в чийто интерес се извършват съответните услуги или се произвежда продукцията.¹⁸

Съгласно Закона за предприятията на социалната и солидарна икономика всяко регистрирано социално предприятие получава правото да използва съвместен сертификационен знак „Продукт на социално предприятие“ за своите стоки или услуги. Знакът обаче не е свързан с цялостна информационна кампания за популяризиране на този сектор сред обществеността и за стимулиране на избора на клиентите в полза на продуктите и услугите на социалните предприятия. Марката също така не предоставя предимство и не създава задължение за общините, общинските предприятия (като общински пазари и тържища) или дружествата с широка магазинна мрежа да предоставят място за продажба на дребно на такива продукти или услуги. Общите условия за ползване на места на общинските пазари или за договаряне на партньорства с предприятия в повечето случаи могат да бъдат непоносими за социалните предприятия, особено за тези, които са микро- или малки. Това предизвикателство може да бъде преодоляно чрез провеждане на комуникационни кампании за двете основни заинтересовани страни в развитието на сектора - държавните институции и социалните предприятия. Насочването на публични ресурси към подобни действия със сигурност ще доведе до по-добра видимост и популяризиране на социалната икономика сред обществеността. Подобна цел имаше и инициативата на Министерството на труда и социалната политика да осигури в края на 2020 г. рекламно време по националното радио за представяне на различни социални предприятия и техните продукти и услуги. Инициативата беше посрещната с положителен отзвук от участващите в нея. Годишните награди, връчвани от Министерството на труда и социалната политика в областта на социалната икономика, имат подобна цел, но за да имат още по-голям отзвук и признание, е необходимо тези награди да бъдат признати като инициатива от по-широк кръг партньори.

Въпреки че досега този въпрос не е бил обект на задълбочени изследвания, в България има редица инициативи, които имат за цел да подпомогнат разпространението на стоките на ЮЛНЦ по устойчив и видим за общността начин:

- Базари „Малкото е Много“ – базари в търговски центрове, предлагащи стоки на социални предприятия от Югоизточна Европа (<https://www.darpazar.bg/bg/news/malkoto-e-mnogo-bazart-za-produkti-s-kauza-i-tekhnite-istorii-koito-dokosvat-dushite>);
- Национално изложение на стоки и услуги на специализирани предприятия и кооперации на хора с увреждания, популяризиращо продуктите и услугите на социални предприятия (<http://nfri.bg/?page=28&lang=bg>);
- Онлайн платформата „ДарПазар“ - място, където могат да се намерят стоки, продукти и услуги, които се продават от социални предприемачи с цел генериране на приходи, които да им помогнат да постигнат мисиите си (<https://www.darpazar.bg/en/za-platformata>)

¹⁸ Теразиев и др. , 2017 г., стр. 332

- The Social Market – онлайн платформа, предоставяща на социалните предприятия виртуално пространство, където те могат да продават своите стоки и услуги (<https://thesocialmarket.eu/>)
- Оле Мале – онлайн магазин, предлагащ стоки, произведени от майки на деца с увреждания. Платформата организира и базари (<https://www.olemale.bg/>)

1.4. Заключение относно нуждите и предизвикателствата в трите идентифицирани области

Законови ограничения

Липсата на цялостно проучване на специфичните практики, използвани в сектора по отношение на управлението на персонала, учебните заведения и дистрибуцията на стоки и услуги, както и липсата на достъпни статистически данни ни мотивират да разгледаме общите предизвикателства, свързани с регулаторната рамка на сектора. Независимо от това, че новият законодателен акт беше приет, с цел да се подпомогне развитието на социалните предприятия и да се подкрепи растежът на екосистемата, съществуват някои проблемни аспекти, които засега пречат на този растеж. Това са:

- Количественият показател за печалба, която се реинвестира в социалната дейност, като предпоставка за официално признаване като социално предприятие, не съответства на естествения начин на развитие на социално-предприемаческите инициативи и на нивото на развитие на екосистемата в България.

На първо място, размерът на годишната печалба, който е единственият критерий за социалните предприятия, които произвеждат социална добавена стойност по начин, различен от прякото осигуряване на заетост на хора от уязвими групи, е твърде висок за стартиращите предприятия. От икономическа гледна точка е изключително трудно за всяко новосъздадено предприятие, дори и за такова, което няма за цел да постига социална добавена стойност по смисъла на закона, да реализира годишна печалба в размер на 7500 лв. за годината на създаването си. В случая на социалните предприятия това е още по-трудно поради самия факт, че достъпът до финансови инвестиции, които да осигурят стартирането на дейността, е силно ограничен в България. Въпреки това, дори и да съществуват подобни възможности за инвестиране в стартиращи социални предприятия или самото предприятие да успее да намери подкрепа чрез дарения и проектно финансиране, натрупаната до момента практика в България за този сектор показва, че средното време, необходимо за развиване на бизнес потенциала на едно социално предприятие, е минимум 2 години. Едва тогава то би имало шанс да отговори на критериите и да бъде вписано в регистъра. Същевременно обаче вписването в регистъра е свързано с определени предимства, които следва да бъдат достъпни и за новосъздадените предприятия, така че те да имат още по-голям шанс да постигнат стабилност и устойчивост на дейността си и социално въздействие. В момента това е невъзможно и на практика се оказва, че вместо законът да насърчава социалното предприемачество, той създава формални пречки пред редица предприятия да бъдат официално признати за такива.

- Количественият показател за броя на лицата от уязвимите групи, наети в организацията, като предпоставка за официално признаване на социалното предприятие, не съответства на естествения начин на развитие на социално-предприемаческите инициативи и на нивото на развитие на екосистемата в България.

Броят на служителите от уязвими групи е другият основен критерий за социално предприятие, предвиден в Закона за предприятията на социалната и солидарна икономика, и е алтернатива на критерия за годишна печалба. Законът предвижда поне 30% от персонала и поне трима души да са наети от една от уязвимите групи в социалното предприятие. Проблемите в практиката, които са свързани с този критерий, също са в няколко направления. От една страна, законът отчита критерия само по отношение на наетите лица от уязвими групи чрез трудови договори. Като най-скъпи видове договори от гледна точка на социални плащания и данъци, както и предвид силно бюрократичните процедури по промяна и прекратяване на договорите, тези правни инструменти на заетост изискват гаранции за дългосрочна заетост и предполагат голям мащаб на икономическата дейност за тяхното осигуряване. На следващо място, самите социални предприятия не разполагат с необходимия административен и управленски капацитет за планиране и използване на различни форми на заетост, които са по-гъвкави и съответстват на специфичните икономически възможности на предприятието. Такъв процес изисква цялостен анализ и добро познаване на икономическата дейност на предприятието, структурата на персонала, адаптиране на длъжностните характеристики, много добър обмен на информация и координация между темпа на икономическата дейност и производителността на служителите. За да се случи това, е необходимо да се премине през определен период на развитие на самата социално-предприемаческа дейност, да има ясно поставени цели в нейното развитие, които обаче не са само социални или само финансови, а са съвкупност от такива. За тази цел самите ЮЛНЦ например трябва да имат ясна вътрешна политика за разпределяне на персонала между двете си основни дейности. Тези трудности се усложняват допълнително и стават непоносими за социалните предприятия, които осигуряват заетост на уязвими групи, които се нуждаят от по-голяма и по-интензивна допълнителна подкрепа, за да развият своите трудови умения и да запазят работните си места. Така на практика, тъй като заетостта на лица от определени уязвими групи е по-скъпа, от икономическа гледна точка социалните предприятия, които работят с тези групи, трудно биха отговорили на този критерий в началото на своето развитие и са поставени в неравностойно положение в сравнение с останалите.

Изложените дотук предизвикателства водят до заключението, че заложените количествени параметри на критерия за наемане на хора от уязвими групи в социалните предприятия всъщност силно ограничават възможността за регистрация на социалните предприятия, тъй като ги поставят пред дилемата как да планират и развият икономическата си дейност по устойчив начин и същевременно да постигнат, поддържат и докажат измеримо социално въздействие, особено в началния етап на развитието си. Необходимо е да се преосмисли този критерий и да се разработят матрици за неговото измерване, които да са по-чувствителни към различните нюанси на дейността на отделните социални предприятия. На следващо място, необходими са всеобхватни програми за стимулиране на изграждането на капацитет в сектора на микро- и малките

социални предприятия и обмяната на опит за въвеждане на практики, чрез които да се планира и постигне този баланс, за разработване на допълнителни програми в самото социално предприятие, които да му позволят да разшири уязвимите групи, с които работи, и т.н.

- Количественото измерване на критериите за социалните предприятия не позволява да се измери качествена социална промяна, която те постигат и поддържат с течение на времето.

При регистрация по Закона за предприятията на социалната и солидарна икономика кандидатите трябва да подадат заявление според класа, за който кандидатстват, и формуляр за определяне на наличието или липсата на социална добавена стойност. Във формуляра се използва изцяло количествена методика за измерване на наличието на критериите, без възможност за извършване на качествена оценка на тези критерии. Проблемът се задълбочава, когато дойде време за последваща проверка на вече регистрирано социално предприятие, за да се провери дали критериите продължават да бъдат изпълнявани.

- Липсата на практически измерения на предвидените ползи, които са пряко свързани с икономическата и социалната дейност на социалните предприятия (вж. следващата част от анализите по отношение на сертификатната марка „Произведено от социално предприятие“), всъщност по-скоро пречи на тяхното развитие, отколкото го подкрепя.
- Липса на задължение от страна на общините да отделят част от общинската си собственост, за да я предоставят за ползване от социални предприятия.

Мерките, които предвиждат привилегирован режим за ползване под наем на такава собственост, не работят на практика. Понастоящем няма лесно достъпна единна статистика и информация за цялата страна относно използването на тази мярка. Поради това изобщо не може да се направи извод до каква степен тя работи, дали има потенциал в развитието ѝ или мярката остава само на хартия.

- Липса на единен канал за предоставяне на информация относно планираните ползи за социалните предприятия и настоящите конкретни възможности

Отделните мерки са доразвити в отделни тематични закони, които имат отношение към тях и чието изпълнение е част от дейността на различни по ранг и териториален обхват институции - министерства, агенции, общини (вж. следващата част от анализите). Липсата на единно звено за контакт, към което социалните предприятия да се обърнат за информация относно актуалните възможности, силно затруднява тяхното разбиране, подготовка и своевременно възползване от тях. Това предизвикателство може да бъде преодоляно чрез създаване на единна информационна система/платформа, където да се публикува и обменя актуална информация. Тематичният уебсайт на Министерството на труда и социалната политика, посветен на социалната икономика, имаше заявка да бъде разработен като такава платформа, но в момента, за съжаление, не може да изпълнява тази функция.

- Създава се неравностойна секторна конкуренция между специализираните предприятия и кооперации за хора с увреждания и социалните предприятия.

Поради своята специфика специализираните предприятия и кооперациите на хора с увреждания напълно отговарят на критериите за социални предприятия. Те също така са пионери в осъществяването на социална предприемаческа дейност, като осигуряват заетост на специфична уязвима група. В миналото за тях са били предвидени редица насърчителни мерки и преференции, някои от които с приемането на Закона за предприятията на социалната и солидарна икономика бяха разширени и за други социални предприятия. Този подход повдига въпроса за необходимостта от съществуването на отделна регистрация за специфична група предприятия, които по своята същност, логика и структура отговарят на понятието "социално предприятие". Този подход повдига и въпроса за допълнителната административна тежест за тези социални предприятия, които отговарят на критериите за специализирано предприятие, и необходимостта от нова, частично дублираща се процедура за регистрацията им като социално предприятие, за да бъдат признати като такива и да могат да се възползват от по-специфични стимули и програми. Обратното е вярно със същата сила. Логично би било тези две регистрации да се обединят, което би било свързано и с разширяване на мерките за подкрепа за всички предприятия, които осигуряват заетост на лица от уязвими групи, а не само за тези, които осигуряват заетост на конкретна уязвима група. Необходимостта от засилена подкрепа в дадена област винаги може да се постигне с тематично разработени програми, но достъпът до тях трябва да бъде еднакъв за всички, които работят за тази област.

- Липса на инструменти за развитие на човешкия капитал на социалните предприятия

Можем да заключим, че приемането на ново законодателство или реформирането на съществуващото няма да е достатъчно, за да се подпомогне развитието и растежа на СП. Един от ключовите проблеми за СП е да намерят ресурси, които да инвестират в развитието на професионалните умения на персонала, да го обучават и задържат, да го мотивират да остане и да намери дългосрочна кариера в този сектор. Независимо от това, че липсват обстойни изследвания по трите теми в практиката, съществуват редица примери, които всъщност са насочени към различните предизвикателства, които срещат СП в България в тези три области.

- Не съществуват специализирани програми за набиране, задържане и обучение на персонала в социалните предприятия.

Всяко социално предприятие намира свой собствен начин да разработи такава вътрешна програма. Повечето от социалните предприятия не разполагат с експерт по човешките ресурси в екипа си, който да се фокусира точно върху тази задача, или дори да имат ресурси да сключат договор с външен експерт за известна подкрепа. Сред социалните предприятия, които наемат хора от уязвими групи, има такива програми, специално посветени на развитието на социални умения, и в повечето случаи те са част от предоставянето на социални услуги, които тези организации предоставят на конкретната уязвима група, и са част от социалната работа, извършвана от различни специалисти в

областта на социалната работа (психолог, социални рехабилитатори, трудови наставници и др.)

- Няма целенасочени кампании, които да се фокусират върху мотивацията на хората да работят в социални предприятия.

Секторът се счита за слабо развит и не може да осигури високи заплати, особено за младите експерти. Много често служителите в СП са и служители на НПО и участват в други дейности с нестопанска цел.

- Не съществуват възможности за развиване на специални знания и умения сред екипите на социалните предприятия в областта на публичната комуникация и оценката на социалното въздействие.

Повечето от тях не разполагат с вътрешен PR експерт в екипа си и обикновено използват външни услуги за различни кампании. Подобен непоследователен подход обаче не помага на сектора да стане по-разпознаваем, а продуктите му - по-видими в обществото. През последните 2-3 години започнаха да се появяват инициативи в тази област, което е показател, че различните заинтересовани страни осъзнават необходимостта от подобно популяризиране.

- Съществуват редица инициативи, насочени към популяризиране и разпространение на услугите и стоките на социалните предприятия.

Повечето от тях обаче се финансират с частни средства и трябва да бъдат надградени с обща стратегия за комуникационния сектор, за да могат социалните предприятия да достигнат желаното ниво на видимост и признание сред бизнеса и общността.

- Добри примери за това са следните общи особености:
 - Въпреки силната мотивация, развитието е бавно, тъй като няма много средства, основно трябва да се започне с набиране на средства и безвъзмездни помощи.
 - Те са микропредприятия, с не повече от 2-3 души екип, и много често са ангажирани с други дейности.
 - Те нямат големи възможности за набавяне на необходимите им материали на достъпна цена и нямат много възможности за достигане до по-широки пазари и възможности за продажба.
 - Липсата на ресурси за провеждане на кампании и маркетинг завършва с малки общности, които се посвещават на това да ги купуват и подкрепят, но не и да се насочват към по-широка публика/клиенти.

2. Предизвикателства и нужди на социалните предприятия в ЕС

2.2. Преглед на наличните релевантни изследвания, проведени от институциите на ЕС в трите идентифицирани области

2.2.1. Набиране, задържане и вътрешно обучение на персонала на СП, насърчаващ приобщаващи образователни подходи и практики

В контекста на ЕС има няколко изследвания, които разглеждат някои аспекти на набирането, задържането и обучението на персонала в социалните предприятия. Според едно от тях - Доклад за социалните предприятия и техните екосистеми в Европа, „нарастващото екологично съзнание и идеалистичният интерес към постигането на социални цели са се увеличили особено сред младите хора“ (в Австрия, Естония, Латвия, Люксембург, Португалия, Турция и Обединеното кралство). Това проучване основава своите констатации на няколко доклада за отделните държави и стига до заключението, че „ценностите на младежите обикновено се различават от тези на предишните поколения: младежите са по-ориентирани към общата обществена полза, търсят работа, която е смислена, мислят повече за това как да използват ефективно ресурсите (включително новите налични технологии) и често са готови да работят за постигане на социални цели при по-ниско възнаграждение“¹⁹. Същото изследване предоставя и приблизителни данни за заетостта в социалните предприятия и установява, че „социалните предприятия обикновено са микро- и малки организации с висок дял на работещите жени“²⁰. Според Дохърти (2014) по-голямата част от социалните предприятия са малки, с ограничени ресурси и не разполагат с достатъчно финансови средства, за да плащат пазарната ставка на служителите, което ги води до необходимостта да разчитат на нефинансови стимули за мотивиране на служителите. Ето защо, въз основа на неотдавнашни проучвания, в които се изследват заетостта и доброволството, Дохърти (2014) установява, че социалният компонент на двойната мисия е инструмент, който позволява на ръководителите на социалните предприятия да набират и мобилизират усилията на служителите, доброволците и поддръжниците. От друга страна, по отношение на пречките пред заетостта в социалните предприятия Eurofound (2019) определя като „основни пречки пред запазването и създаването на работни места в кооперациите и социалните предприятия“ - достъп до финансиране; регулаторна среда; достъп до квалифицирана работна ръка; макроикономически фактор; управленски капацитет²¹. Едно по-широко изследване (което не се ограничава само до социалните предприятия) на професионалното обучение в предприятията в ЕС стига до извода, че „Политическото внимание, което се отделя на моделите на обучение на МСП, следва да се запази особено високо в страните, в които в международни сравнения те представляват по-голям дял от икономиката. Такъв е случаят в България, Гърция, Италия, Кипър, Латвия, Литва и Румъния, които също така представят сравнително по-ниски нива на резултатите от обучението в предприятията.“²²

¹⁹ Borzaga et al., 2020, стр. 140

²⁰ Borzaga et al., 2020, стр. 105

²¹ Eurofound, 2019, стр. 45

²² Cedefop, 2019, стр. 128

Дохърти (2014) определя като управленски механизми за справяне с хибридността на СП (социална мисия и икономическа дейност) набирането на попечители, основано на умения, изричното използване на социалната мисия за мотивиране на групите от заинтересовани страни и кръстосаното обучение на служителите, доброволците и попечителите. Освен това, Давистър (2004) разглежда два начина на професионално обучение в инициативите за трудова интеграция в рамките на социалната икономика - професионално обучение „на работното място“ и инициативи за трудова интеграция в рамките на социалната икономика (стр. 9).

2.2.2. Осигуряване на средства за обучение и експертни познания относно комуникацията на въздействието на СП и значението им за общността

Общоприето е, че обучението, наставничеството или консултантските услуги играят решаваща роля за изграждането на умения на социалните предприемачи. Организацията за икономическо сътрудничество и развитие/Европейска комисия (2017) предоставя някои примери за най-добри практики в това отношение. Много често споделените съоръжения за обучение и експертните познания в областта на комуникацията са основен фокус на секторните мрежи и асоциации. Според доклада за социалните предприемачи и техните екосистеми в Европа като цяло все пак се забелязват значителни разлики между отделните държави. Тези разлики се забелязват и на регионално равнище - докато в някои страни, предимно в Западна и Северна Европа, съществуват множество мрежи с представителни, лобистки и координационни цели (например Белгия, Дания, Финландия, Франция, Италия, Швеция, Обединеното кралство), в страните от ЦИЕ и ЮИЕ посредническите структури и мрежи, представляващи или обединяващи социални предприятия, са слаби. Примерите, дадени от Борзага (2020), са Словакия, където изобщо не съществуват специализирани официални мрежи, и Ирландия и Испания, които се намират по средата - с някои мрежи, които играят предимно роля на представителство и подкрепа. Според Борзага (2020), за да се появят тези самоинициативни мрежи, е необходимо да има предварително съществуваща общност. В този смисъл от първостепенно значение за създаването на такава основа са пространствата за съвместна работа, които създават общност от социални предприемачи, като например международната мрежа Impact Hub, и организирането на събития за повишаване на осведомеността и създаване на мрежи на национално и федерално равнище (като „Ден на социалния бизнес“ в Австрия и „Социално предприятие България“²³). Същото изследване стига и до заключението, че „въпреки че социалните предприятия постепенно придобиват все по-голяма видимост, сред широката общественост все още има ограничена информация, ниска осведоменост и слаби познания за социалните предприятия.“²⁴

²³ Borzaga et al., 2020 г., стр. 52

²⁴ Borzaga et al., 2020, стр. 142

Експертната група към Комисията относно инициативата за социалния бизнес²⁵ (ЕГКИСБ, 2016) също така подчертава необходимостта от по-добра координация на участниците в социалното предприемачество и увеличаване на инвестициите в техния капацитет да демонстрират социалното си въздействие и социалната си добавена стойност и да поемат отговорност за процеса. Според това изследване постигането на тези цели изисква развитието на „умения и обучение, признати методологии, както и процес на съвместно създаване отдолу нагоре, за да се достигне критична маса от социални предприятия, които представят привлекателни истории, подкрепени с надеждни данни“. ЕГКИСБ (2016, стр. 20) също така посочва, че държавите членки и местните администрации следва да улесняват и подкрепят това изграждане на капацитет.

Чандра (2016) разглежда начините, по които социалните предприемачи осмислят и легитимират работата си, като въвежда поглед, ориентиран към реториката. Изследването показва, че:

„... ориентацията и уменията могат да се използват по време на успешното финансиране на СП-стартове, създаването на възможности, развитието на социалния капитал и резултатите. Например добрата обосновка на собствените стратегии за социална промяна и как те ще бъдат от полза за другите може да направи социалния предприемач да звучи по-легитимно от реториката, която набляга твърде много на собственото "аз". Умелото използване на реторика с ориентация към решения и въздействие също може да помогне на социалния предприемач да звучи по-достоверно и по-знаещо.“

Един от най-важните изводи в това проучване е схващането, че социалните предприемачи не избягват употребата на думи с икономическа насоченост²⁶.

Арена (2014) предлага поетапен метод, който „има за цел да насърчи мениджърите на социалните предприятия да размишляват върху своите информационни нужди (и да разберат как да ги задоволят), като се движат от очакванията и изискванията на своите заинтересовани страни, осъществявайки цикъл на обучение.“²⁷

2.2.3. Разпределение на стоките на социалните предприятия по устойчив начин, видим за общността

Според Díaz-Fonseca & Marcuello (2012) социалните предприятия заемат все по-видимо място в икономическата реалност, демонстрирайки огромен капацитет за иновации и отговаряйки на нуждите и благосъстоянието на хората. Същото изследване отбелязва като предимство на социалните предприятия тяхната традиция в изграждането на надежден имидж: „Социалните предприятия имат по-голяма традиция за прозрачност в действията си и в представянето на отчетите за приходите и разходите, отколкото в други икономически сектори. Те разработват инструменти за социален одит, специфични

²⁵ Commission Expert Group on the social business initiative (GECES)

²⁶ Chandra, 2016, стр. 189

²⁷ Arena et al., 2014, стр. 669

за тези организации, за да се улесни комуникацията на целите, средствата и резултатите. Това от своя страна повишава доверието на потребителите, сътрудниците, финансистите и обществото като цяло.²⁸

По-скорошно сравнително изследване на три държави от ЕС - Обединеното кралство (държава членка по време на изследването), Нидерландия и Швеция, показва, че „забележителна тенденция в почти всички наши проучвания на случаи е, че те разчитат в голяма степен на публични или благотворителни безвъзмездни средства и заеми през първите години, но след това все повече търсят начини да увеличат приходите си от търговска дейност и по този начин да осигурят дългосрочната си финансова устойчивост.“²⁹

По отношение на разпространението на стоките и услугите на европейските дружества на равнище ЕС се признава, че членските организации играят важна роля като канал за продажби. Според доклад за СП и техните екосистеми в Европа съществува търсене от страна на индивидуалните потребители както на „социални и здравни услуги, които не са напълно обхванати от публичните политики за социално подпомагане или които са по-малко стандартизирани, така и на алтернативни (като някои образователни услуги) и лични услуги, които, въпреки че засягат благосъстоянието, не са включени в публичното предлагане, като например културни, спортни и развлекателни услуги (включително форми на социален туризъм, кръгова икономика, нови устойчиви и екологични агробизнес дейности и др.)“. Тези услуги са признати за дейности, в които социалните предприятия могат да развият значителни нови пазари с голям потенциал както по отношение на икономическия растеж, така и по отношение на заетостта. Предоставянето на някои от тези услуги, се възползва в голяма степен от вноските на техните потребители, които най-често са под формата на членски внос³⁰.

Друг начин за повишаване на видимостта на стоките и услугите на социалните предприятия е чрез специални етикети, маркировки или регистри. Анализ на въздействието на инициативата на Европейската комисия за социален бизнес показва, че:

Що се отнася до етикетите, марките или регистрите, влиянието на Инициатива за социален бизнес на Европейската комисия³¹ се възприема като незначително и свързано с малък обмен в определени кръгове, например Експертната група към Комисията относно инициативата за социалния бизнес върху съществуващите етикети и регистри. Експертите нямат общо мнение дали и до каква степен етикетите или регистрите са полезни за развитието на СП, освен че допринасят за видимостта. Експертите предупреждават, че е трудно да се обхванат всички видове СП с твърди критерии. Обикновено при въвеждането на регистри се изключват определени видове СП³².

Concerning labels, marks or registers the influence of SBI/EU is perceived as marginal and related to small exchanges in specific circles, e.g. GECES on existing labels and

²⁸ Díaz-Foncela & Marcuello, 2012, с. 79

²⁹ Bailey et al., 2018 г., стр. 44

³⁰ Borzaga et al., 2020, стр. 86

³¹ Social Business Initiative/ European Commission

³² Haarich et al., 2020 г., стр. xiii

registers. There is no common opinion among experts on whether and to what extent labels or registers are beneficial for SE development, apart from adding to visibility. Experts alert that it is difficult to address all types of SE with rigid criteria. Usually, certain types of SE are excluded when registers are introduced. (Haarich et al., 2020, p. xiii)

В едно скорошно изследване на СП и цифровизацията се стига до заключението, че „цифровите платформи улесняват също и комодификацията на знанието чрез използването на местните общности. Цифровите платформи на социалната икономика подпомагат предоставянето на по-добри социални услуги на по-голяма аудитория...“³³

Според Noya & Galitopoulou (2016) повишаването на осведомеността за мисията и дейностите на социалните предприятия предоставя много предимства – „то може да подобри достъпа им до пазари и финансиране, да повиши легитимността им в очите на потенциалните партньори, да вдъхнови и насърчи други социални предприемачи да разширят дейността си и да стимулира търсенето от страна на масовите потребители“. В същия документ се посочва, че „публичната подкрепа, например чрез кампании и награди, има капацитета да насърчава и повишава престижа на социалните предприятия.“³⁴

2.3 Заключение относно нуждите и предизвикателствата в трите идентифицирани области

Анализът на изследванията на ЕС по трите теми показва, че в страните съществуват различни практики и инициативи, които се справят с предизвикателствата по отношение на набирането, задържането, обучението, споделянето на съоръжения и промоциите, разпространението и видимостта на стоките и услугите на СП. Тези, които имат най-положителна оценка, включват:

- Инвестициите в развитието на персонала са ключов въпрос, който е признат като част от мерките на държавната политика в подкрепа на СП;
- Методологиите и практиките, които помагат на европейските предприятия да получат достъп до социалното си въздействие и да го съобщат на обществеността, са от голямо значение, тъй като те им помагат да съобщават резултатите - такива методологии са популярни сред основните предприятия, за да съобщават за въздействието на своите политики за корпоративна социална отговорност. Съществуват методики, които са разработени специално за измерване на социалното въздействие на социалните предприятия, но те трябва да бъдат адаптирани, за да се определят онези резултати, които си струва да бъдат включени в техните комуникационни стратегии. Тези методологии обаче трябва да бъдат преработени в много практични инструменти за периодично вътрешно събиране на данни, така че прилагането им да не отнема много време и

³³ Изпълнителна агенция за малки и средни предприятия (Европейска комисия), 2020 г., стр. 105

³⁴ Noya & Galitopoulou, 2016 г., стр. 11

- да не е обременително, като се има предвид, че социалните предприятия имат наистина много малки управленски екипи. Такива методологии биха могли да помогнат на СП да съобщават за резултатите, които постигат и които се считат за важни от техните клиенти, и по този начин да спечелят повече доверие и да изградят по-силни отношения с клиентите;
- Етикетите, марките и регистрите не са много ефективни механизми за подпомагане на действителното разпространение на стоките и услугите на СП, освен че насърчават тяхната видимост;
 - Публичните кампании и наградите са ефективен инструмент за насърчаване на по-широкото признание на сектора на социалните предприятия.

3. Основни заключения и препоръки за визията на SEHUBs - центрове за съвместно създаване на социални предприятия като иновативен модел

Съществуват няколко ключови препоръки, които могат да бъдат очертани при изграждането на концепцията за центрове за съвместно създаване на социални предприятия на база българския контекст:

- моделът трябва да предоставя универсална рамка от различни програми и инструменти, които могат да се използват за управление на персонала, като тази рамка трябва да бъде адаптирана към спецификата на контекста.

Този сегмент ще позволи трансфер на знания и опит от добре развитите сектори на ЮИЕ към тези, които са в самото начало на модернизацията. Сегментът трябва да предостави основните принципи за разработване на интегрални програми за набиране, задържане и обучение на персонала. Възможен подход са кратки общи насоки, съчетани с цялостни инструменти за обучение по 3 основни категории: набиране на персонал и изграждане на екипи, задържане на персонала и мотивация, както и подходи за изграждане на капацитета на екипите и поддържането им в крак с най-новите тенденции и подходи в сферата на управлението на персонала.

- Моделът следва да съдържа механизъм за насърчаване на транснационалното сътрудничество между малките социални предприятия и тези с по-голям опит.

Това е ключът към по-голямо популяризиране на продуктите на СП в рамките на една държава, но също така и начин да се привлече вниманието към СП, дори когато те са микропредприятия. Секторът на социалните предприятия сега се характеризира с доминацията на по-големите социални предприятия, но сега се наблюдава тенденция за успешни бизнес модели на стартър в тази сфера. Те все още не са много популярни и в повечето страни социалното предприемачество се свързва с големите предприятия, които са натрупали повече ресурси.

- Моделът трябва да бъде достъпен за различни социални предприятия от различни икономически области, социални контексти и опит.

Това е ключов аспект, за да могат инструментите, които моделът ще предостави, да бъдат приспособени към местните условия и контекст. Моделът трябва да бъде договорен между секторите в страните и да може да се трансформира във всеки от тях. Съществуващите мрежи на ЮЗДП съсредоточават дейността си предимно върху местните социални предприятия, а не върху подкрепата на по-широкия обмен на практики, знания и опит между общностите на ЮЗДП, идващи от различни местни контексти. Моделът на хъб на СП следва да се справи с тази липса на инструменти за сътрудничество и да осигури иновативен подход към нея. Хъбовете на СП следва да предоставят всеобхватни програми за взаимно приобщаващо обучение, матрици за организационно управление, възможности за пряк контакт между СП и потенциални клиенти (като магазини, работилници, базари и др.) и не на последно място - възможности за намиране на партньори извън техните местни общности с цел обмен на идеи и определяне на съвместни области на сътрудничество и растеж. Също така този подход трябва да бъде разбираем за различните СП, независимо от етапа на развитие, и също така - да предоставя лесен инструмент за обмен на информация и стимулиране на сътрудничеството. Базата данни на партньорите не е достатъчна, за да се осъществи това - необходимо е да има поредица от малки онлайн инициативи, които да отговарят на нуждите на ЮИП по много практичен начин. По-добре е да помислим за такъв подход като за онлайн инструмент, защото вярваме, че по този начин той ще бъде по-устойчив и лесен за поддържане.

- Самостоятелна устойчивост и оперативен капацитет на самия модел

В него трябва да се обърне специално внимание на това как моделът ще може да генерира ресурси, така че да продължи да съществува. Бизнес планът и финансовите прогнози са добра отправна точка за всеки контекст. Освен това - трябва да се създаде координационен механизъм, който да продължи да съществува и след края на самия проект, така че да се запази транснационалният компонент.

Библиография

Книги:

Arena, M., Azzone, G. & Bengo, I. (2014). Performance Measurement for Social Enterprises. International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations (26(2)). DOI: 10.1007/s11266-013-9436-8:

https://www.researchgate.net/publication/263138928_Performance_Measurement_for_Social_Enterprises

Петрова, А., Трифонова, Д., Бурнев, Д., Мишкова, Д., Димитрова, М., Шабани, Н., Димов, Т. (2002), „Социално предприемачество и контрол на социалните услуги в България и в Европейския съюз“, Български център за нестопанско право и Програмен и аналитичен център за европейско право:

http://www.bcnl.org/uploadfiles/documents/publikacii/predpriemachestvo_i_kontrol.pdf

Списания и онлайн публикации:

Bailey, N., Kleinhans, R., & Lindbergh, J. (2018). An assessment of community-based social enterprises in three European countries. Power to Change:

<https://westminsterresearch.westminster.ac.uk/download/2a905c35026c60fcd37497c5ffb1e35fd225a69e6377fae355742f140c66602f/589569/CBSE-REPORT.pdf>

Бенчева, Н., Стоева, Т. (2019), „Ролята на предприемаческите умения в развитието на социалните предприятия“, ЗНАНИЕ - Международно списание (35.1), стр. 289:

https://www.researchgate.net/profile/Zorana-Kostic-3/publication/341234086_The_impact_of_digital_disruption_and_disruptive_innovation_on_business_environment/links/5eb53329299bf1287f7536bb/The-impact-of-digital-disruption-and-disruptive-innovation-on-business-environment.pdf#page=289

Български център за нестопанско право, Фондация „Помощ за благотворителността в България“ (2015). „Пътна карта: насърчаване и развитие на социалните предприятия в България (2015 - 2020)“: <https://socialenterprise.bg/resources-1/biblioteka.html>

Chandra, Y. (2016). A Rhetoric-Oriented View of Social Entrepreneurship. DOI: 10.1108/SEJ-02-2016-0003: https://www.researchgate.net/publication/302410447_A_Rhetoric-Oriented_View_of_Social_Entrepreneurship

Diaz-Foncela, M., Marcuello, C. (2012). Social enterprises and social markets: Models and new trends. Service Business: https://www.researchgate.net/publication/232052081_Social_enterprises_and_social_markets_Models_and_new_trends

Doherty, B., Haugh, H. and Lyon, F. (2014), Social Enterprises as Hybrid Organizations. International Journal of Management Reviews, 16: 417-436: <https://doi.org/10.1111/ijmr.12028>

Илчева, М. (2020), „Ефективни стратегии за развитие на социалните предприятия в България“, ЗНАНИЕ – Международно списание (38.1): https://www.researchgate.net/publication/344206958_Efektivni_strategii_za_razvitie_na_socialni_predpriatia_v_Blgaria

Желязкова, М. (2019), „Социални предприятия и техните екосистеми в Европа“ - Доклад за страната България. Служба за публикации на Европейския съюз. DOI 10.2767/786387: <https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=21572&langId=en>

Noya, A., Galitopoulou, S. (2016). Policy brief on scaling the impact of social enterprises. DOI 10.2767/45737. <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/53e3ccbd-9a83-11e6-9bca-01aa75ed71a1/language-en/format-PDF/source-196191250>

Терзиев, В., Беярова, Н., Георгиев, М. (2019), „Подпомагачи структури за развитие на социалното предприемачество“, ЗНАНИЕ – Международно списание (29.1) https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3345592

Терзиев, В., Арабска, Е. (2017), „Развитие на социалното предприемачество в България“:

https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3148408

Терзиев, В., Бенчева, Н., Стоева, Т., Тепавичарова, М., и Арабска, В. (2016), „Предизвикателства пред социалното предприемачество в България. Годишник на Минно-геоложкия университет „Св. Иван Рилски“, Том 59, Част IV:

https://www.researchgate.net/profile/Venelin_Terziev/publication/311702386_PREDIZVIKATELSTVA_PRED_SOCIALNOTO_PREDPRIEMACESTVO_V_BLGARIA/links/585550d308ae8f6955561557/PREDIZVIKATELSTVA-PRED-SOCIALNOTO-PREDPRIEMACESTVO-V-BLGARIA

Уебсайтове:

Cedefop (2019). Continuing vocational training in EU enterprises: developments and challenges ahead. Luxembourg: Publications Office. Cedefop research paper; No 73:

<http://data.europa.eu/doi/10.2801/704583>

Davister, C., Defourny, J., Gregoire, O. (2004). WORK INTEGRATION SOCIAL ENTERPRISES IN THE EUROPEAN UNION: AN OVERVIEW OF EXISTING MODELS, EMES European Network European Union (2020). Borzaga, C., Galera, G., Franchini, B., Chiomento, S., Nogales, R., & Carini, C. (2020). Social enterprises and their ecosystems in Europe. Comparative synthesis report. Publications Office of the European Union:

<https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=22304&langId=en>

European Commission (2020). Haarich, S., Holstein, F., Spule, S., Galera, G., Franchini, B., Borzaga, C., Chiomento, S., Spiess-Knafl, W., Scheck, B., Salvatori, G. (2020). Impact of the European Commission's Social Business Initiative (SBI) and its Follow-up Actions. Study for DG Employment, Social Affairs and Inclusion, European Commission:

<https://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=89&newsId=9922&furtherNews=yes>

Empowering Changemakers (2019). SE-HUB PROJECT. Guidelines and management of human resources in organizations for social entrepreneurship: <https://empowering-changemakers.eu/bg/governance-and-human-resource-management-in-social-entrepreneurial-organizations-bg/>

Eurofound (2019), Cooperatives and social enterprises: Work and employment in selected countries, Publications Office of the European Union, Luxembourg:

<https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/39bade6a-adbe-11e9-9d01-01aa75ed71a1/language-en/format-PDF/source-196178188>

Executive Agency for Small and Medium-sized Enterprises (European Commission). (2020). NEW TECHNOLOGIES AND DIGITISATION: OPPORTUNITIES AND CHALLENGES FOR THE SOCIAL ECONOMY AND SOCIAL ECONOMY ENTERPRISES. DOI 10.2826/667682:

<https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/208a8be9-39d5-11eb-b27b-01aa75ed71a1/language-en/format-PDF/source-196182100>

GECES, 2016. Social enterprises and the social economy going forward:

<https://ec.europa.eu/docsroom/documents/24501/attachments/1/translations/en/renditions/native>

НПО Портал (2012), Куманова, М., Шабани, Н., „Анализ на социалното предприемачество в България“: https://ngobg.info/uf/documents/49/1246analiz_inovacii.pdf

OECD/EU (2017), Boosting Social Enterprise Development: Good Practice Compendium, OECD Publishing, Paris: <http://dx.doi.org/10.1787/9789264268500-en>

Михайлов, С. (2014), Доклад-Социални предприятия в България (2014):

<https://bit.ly/3DiNGBs>

SSRN (2017) Terziev, V., Nichev, N., & Arabska E. Analysis of the development of social entrepreneurship in Bulgaria. Jubilee Scientific Conference with International Participation of Theme: "Modern Trends", 2017:

https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3149034

